

KAPITTEL 1

Innledning

Denne boken handler om tingsteder og det administrative landskapet i deler av det historiske Viken-området; de kystnære og sentrale delene av Sørøst-Norge, fra Telemark i vest til Halden og Båhuslen i øst. I middelalderen tilhørte dette området Borgarting lovområde. Boken er basert på ph.d.-avhandlingen min fra 2015, som er lett redigert og oppdatert. Et overordnet mål med boken er å belyse tinget og tingsystemet i Viken i et arkeologisk landskaps- og langtidsperspektiv. Ved å utnytte alt tilgjengelig kildemateriale og kunnskap søker jeg å følge tinget fra så langt tilbake i tid som mulig og fram til ca. 1600, da det skjedde store endringer i tingorganisasjonen. Selve tingstedene og deres plassering i landskapet står sentralt. Ved hjelp av nye metodiske verktøy i form av Geografiske Informasjonssystemer (GIS) har relevante kildeopplysninger blitt analysert i forhold til tingsteder og senere kjente administrative områder. Dette representerer en ny metodisk tilnærming i forskningen på dette feltet. Tingstedene i Viken vil belyses i deres ulike kontekster med hensyn til lokalisering og betydning i regionen, men også sett i lys av tingsystemets utvikling i Nord-Europa.

Et ting (norrønt *þing*) har den allmenne betydningen forsamling, sammenkomst av mennesker for forhandlinger etter gjeldende lov for å avgjøre saker, jurisdiksjon (Fritzner III, 1019; Modéer, KLNLM XVIII, 334). Ifølge middelalderlovgivningen kunne ting kalles inn når det var behov for det (G 131), og faste tingtider synes også å være en gammel ordning (Hertzberg 1874, 114f.). De eldste landskapslovene i Norge sprang ut av bondesamfunnets felles anliggender, der både fellesrettslig ansvar og juridiske prosedyrer spilte en avgjørende rolle (Sjöholm 1988, 22, 50 m.fl.; Ekholst 2009, 49ff.). På lokaltingene kjent fra middelalderen samlet frie, jordeiende myndige menn og også enkelte kvinner¹

¹ I de eldste norske lovene var det fem grupper kvinner som hadde rett til å delta på tinget: enker, ringkvinner (ON *baugrýgr*) som var ugifte kvinner uten nære mannlige slektninger og som kunne

seg fra gårder og bygder, ikke nødvendigvis bare for å avgjøre rettslige forhold – også religiøse, økonomiske og militære aspekter kunne være innnevnd. Tinget var dermed et sted for visse typer handlinger av periodisk karakter, knyttet til bestemte lokaliteter i landskapet, der folk kom sammen fra et større eller mindre distrikt eller én region.

Tinget i middelalderen var slik et konfliktforebyggende organ som regulerte og vedlikeholdt gjeldende samfunnsforhold (Sunde 2011, 56). Det var også en arena hvor autoritet og makt kunne forhandles, konsolideres og territoriell kontroll kunne utvides. På den måten kan tinget ha vært sentralt i rikssamlingsprosessen, der utviklingen gikk fra lokale fellestiltak og lokale maktstrukturer til større kongedømmer med kongelig styringssystem og administrasjon. Fortsatt finnes rester av det norrøne tingsystemet, bl.a. i navnene og rettskretsene på domstolene, som Borgarting lagmannsrett, og i rettergangsmåten ved at sivile saker behandles i et forliksråd før tinget. Til tross for at tingorganisasjonen har vært, og fortsatt er, en utbredt og levende samfunnsinstitusjon, er forholdsvis lite kjent om den eldste organiseringen og den eksakte lokaliseringen av ulike typer tingsteder i Norge. De siste tiårene har imidlertid tingsystemet igjen blitt et aktuelt forskningsfelt innen både norsk og nordeuropeisk historie og arkeologi (f.eks. Appell 1999; Helle 2001; Barnwell og Mostert 2003; Pantos og Semple 2004; Sanmark *et al.* 2013, 2015; Skinner 2014; Sanmark 2017; Semple *et al.* 2020). Dette prosjektet knytter an til denne forskningen. Her står spørsmål om alder og funksjoner særlig sentralt. Hvor langt tilbake i tid går tinget og hvordan utviklet det seg til den organisasjonen som kjennes fra senmiddelalderen og tidlig nytid, med ulike funksjoner og rettsnivåer? Hvor ble det anlagt ting? Og hvem sto bak?

Senmiddelalderens tingsteder var nært knyttet til administrative områder på forskjellige regionale og lokale nivåer. Dette danner et viktig utgangspunkt for min tolkning av territorialiseringsprosesser og utviklingen av tinget. Organiseringen av det politiske og administrative landskapet innen Borgartingets lovområde er spesielt interessant, siden området tidvis

arve både odel (land) og løsøre, kvinner som var i dispuTT med andre kvinner, kvinner som holdt et hushold (og dermed kan ha inkludert ikke bare enker, men også kvinner hvis menn var syke eller borte) og kvinnelige vitner. I vikingtiden var antakelig reglene relativt like, men en må anta at kristningen hadde ledet til restriksjoner i kvinnelig deltakelse på tinget og en kan dermed anta at en større del kvinner hadde rett til å delta før det (se Sanmark 2017, 47–48 og der anført litteratur).

skilte seg fra resten av landet på grunn av dansk overhøyhet i vikingtid og tidlig middelalder. Det fantes regionale forskjeller mellom landsdelene.

Borgartingets lovområde var inndelt i fire geografisk-hierarkiske nivåer i tidlig middelalder. Lagdømmet med lagtinget utgjorde det høyeste nivået, som var underinndelt i sysler, skipreider og fjerdinge (Sveaas Andersen, KLN M XVII, 645–648; XVIII, 348f.; Bjørkvik, KLN M XV, 546–550). Innen disse nivåene fantes tingsteder med ulike rettslige funksjoner. I tillegg fantes byting og hyllingsting. Regionale tingsteder er kjent fra skriftlige kilder, mens de mindre, lokale tingene og deres alder er vanskeligere å identifisere. I denne boken legges det særlig vekt på lokaltingene, som er minst undersøkt i et samlende perspektiv. Undersøkelsen foretas på tre analytiske nivåer: i et makro- og mesoperspektiv på regionalt nivå der tinget knyttet til lagdømmet studeres, og mellomnivå, som sysler, og på mikronivå som næranalyse av lokalting i ni fjerdingsdelte skipreider.

Tingstedenes lokalisering blir studert mot aktører som på ulik tid og i ulik grad kan ha hatt påvirkning på tingstedenes lokalisering: bønder, lokale eliter, konge og i høy- og senmiddelalderen også kirken. Jeg vil drøfte tinget i sammenheng med skiftende sosiopolitiske og sosioøkonomiske strukturer, bosetnings- og samfunnsforhold som kan ha påvirket tingsystemet. Et tradisjonelt syn har vært at kongen og hans maktapparat i løpet av rikssamlingsprosessene fikk kontroll over tingsystemet på regionalt nivå gjennom strategisk flytting av tingsteder nærmere kongsgårder og byer som ble administrative sentra. Dette skal ha styrket sentralmakten (Sveaas Andersen 1977, 248–255; KLN M XVIII, 358). Utviklingen er blitt sett å gå fra små lokale ting til ting for større områder. Eller er det faktisk slik at tinget skal ses som et ledd i en kollektiv makt som inngikk i de tidlige styringssystemer i Skandinavia? En samlet analyse av de ulike nivåene i tingsystemet i Borgartingslagen i et langt tidsperspektiv har imidlertid ikke vært gjort tidligere. Det er så langt heller ikke undersøkt hvorvidt tingsteder faktisk ble flyttet som følge av endrede maktforhold og befolkningsstruktur. Jeg har en hypotese om at endringer lettere kan initieres fra toppen av samfunnet og nedover til lavere nivåer og lokalsamfunn. Tingorganisasjonen og tingenes lokalisering på høyere nivå vil derfor bli undersøkt først.

Målet er å kaste lys over tinget og, som utgangspunkt, endringer, territorialiserings- og regionaliseringsprosesser i Viken-området så langt

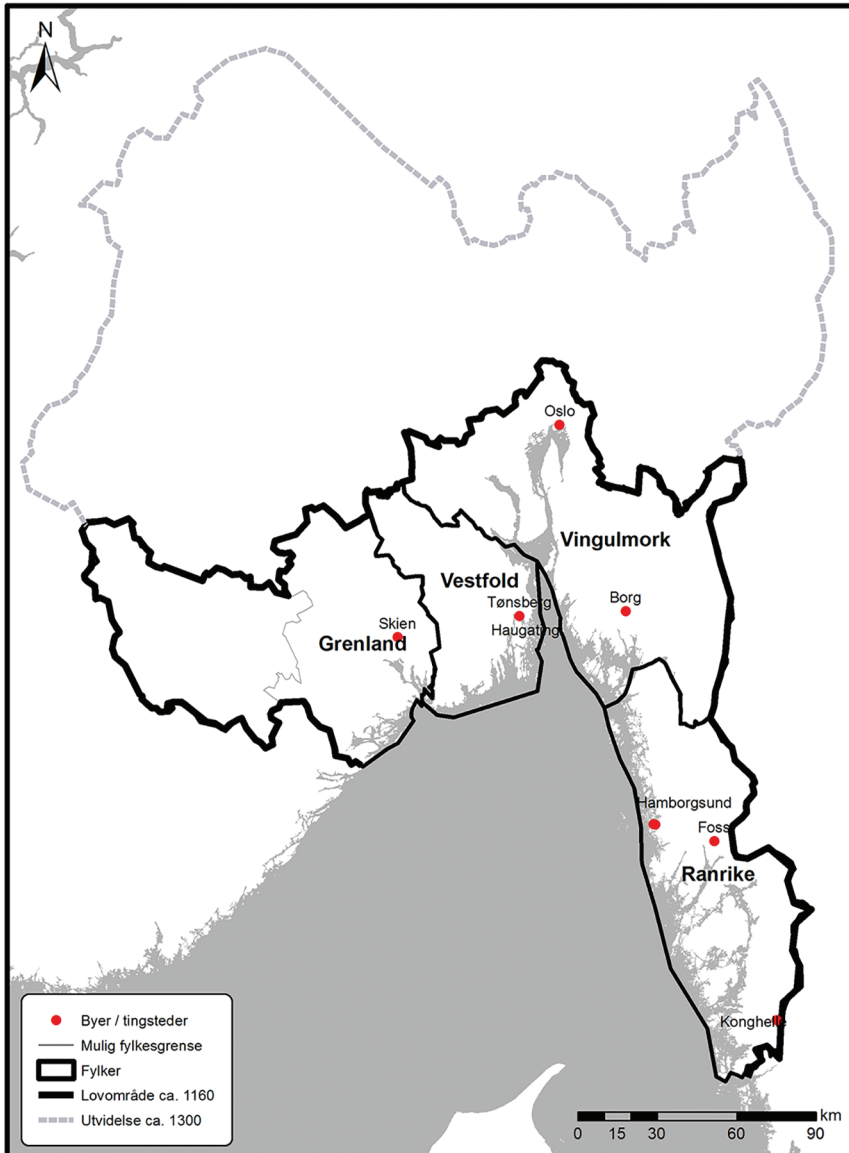
tilbake i tid kildetilfanget tillater det. Det har vært argumentert for at tingsystemet i Norge kanskje kan strekke seg tilbake til folkevandringstid (400–560 e. Kr) (Brøgger 1921; Olsen 1926; Indrebø 1935), men arkeologisk materiale er i liten grad trukket inn og analysert for å kunne forankre dateringene i et mer konkret materiale. Nyere arkeologisk forskning vektlegger i større grad fysiske spor etter mulige tingsteder, som ringer av reiste steiner, visse typer tufter, gravhauger og kirker, samt gode kommunikasjonsmuligheter, som kan gi perspektiver knyttet til alder. På kontinentet har tinget ut fra skriftlige belegg røtter tilbake til tiden rundt Kristi fødsel. Et sentralt mål her er å koble inn ulike typer kilder, ikke minst arkeologiske strukturer, for å avklare aldersspørsmålet på sikrere grunnlag.

1.1 Undersøkellesområdet

Undersøkelsen av tingsteder og rettsområder er avgrenset til det historiske Viken, som i middelalderen var kjent som Borgartingslagen, navngitt etter den nåværende byen Sarpsborg, middelalderens Borg (figur 1.1). Kjernelandskapet omfattet området rundt Oslofjorden, som besto av fire fylker i andre halvdel av 1100-tallet og to såkalte lagsogn i 1223 (se kap. 5).

De fire middelalderfylkene i Borgartingslagen var Ranrike, Vingulmark, Vestfold og Grenland (figur 1.1). *Ranrike*, som også var et eget lagsogn, tilsvarende Båhuslen i nåværende Sverige, som fra ca. 1000 til 1536 tilhørte det norske riket og fram til 1658 det dansk-norske riket. I Ranrike undersøkes fortrinnsvis tingstedene på høyere nivå. Foss i Tunge herred kan ha vært et eldre lagting for Ranrike. Sagaen om Håkon Håkonsson omtaler tre hyllingsting her: Hornboruting ved Hamborgsund i Kville herred, Älvebakke nær Konghelle/Kungälv og et stevne i Vetteherred av ukjent lokalisering i dag. *Vingulmark* inkluderte deler av dagens Viken fylke, tidligere Østfold fylke med deler av Akershus (Oppegård, Vestby, Ski, Ås, Nesodden, Frogn), Asker, Bærum, Hurum, Sande, Eiker, Lier, Røyken og Oslo. Lagtinget sto i Borg i Vingulmark. I tillegg til *Vestfold* (nå Vestfold og Telemark fylke) inkluderte dette fylket i middelalderen også Sandsvær, dagens Kongsberg kommune i det tidligere Buskerud fylke. I Vestfold lå det kjente Haugatinget i Tønsberg, et hyllingstingsted (se kap. 5.4.2 og 9.1.5). *Grenland* besto av sørvestre del av dagens Vestfold og Telemark fylke, dvs. områdene Gjerpen, Siljan, Eidanger,

Bamble, Sannidal og Skåtøy, Kviteseid, Lårdal og Mo (dagens Tokke), Fyresdal, Nissedal, Drangedal, Bø, Sauherad, Lunde og Holla (dagens Nome), Melum, Solum og Heddal/Hitterdal (søndre del av dagens Notodden).²

Figur 1.1. Borgartingslagets fire fylker og grensene for lovområdet ca. 1160. Utvidelse ca. 1300 markert med grå stiplet linje. Lagsogntingsteder og hyllingsting er markert med rød prikk. Kart: Marie Ødegaard.

2 I den resterende delen av boken er fylkesbetegnelsene forut for regionreformen av 2020 brukt.

1.2 Perspektiv og problemstillinger

Det har vært få eller ingen samlede studier knyttet til tingets alder og endring i Borgartingslagen. Nyere forskning understreker tingets rolle i utviklingen av kongedømmer og riksstyre i Nord-Europa, der administrative områder og lovområder ble knyttet sammen i stadig større enheter (Iversen 2015a; Semple *et al.* 2020). Et sentralt spørsmål er hvordan tinget utviklet seg i Viken-området og hvorvidt en slik utvikling kan spores her.

Tidligere forskning har påpekt en nær forbindelse mellom kult og rett, og mellom marked og tevlingsplasser, og at tingstedene lå sentralt plassert i bygdene, gjerne ved en middelalderkirke (f.eks. Bugge 1920; Sveaas Andersen 1977, 249). Det har vært foreslått at mektige aktører kontrollerte tingene: de mindre av lokale storbønder og de større av lokal elite i kongens tjeneste (Sveaas Andersen 1977, 254; KLN M XVIII, 351). Dette har likevel ikke vært empirisk etterprøvd i særlig grad. Det er derfor sentralt å undersøke hvilke maktstrukturer tingstedene kan ha inngått i. Hvilke aktører hadde innflytelse på tinget – var det lokale eliter, kongen og hans ombudsmenn, eller var tingsystemet primært et lokalt samvirkeorgan med nøytrale samlingsplasser for bondebefolkningen? Spørsmål om hvorvidt utvidelser av lovområder og tingdistrikter kan betraktes som styrking av felles samvirkeorganer eller økt herredømme, står her sentralt. Dette spørsmålet må vurderes i en tidssammenheng så langt det er mulig, særlig i lys av en sterkere kongemakt og også kirkens innvirkning på tingsystemet i høymiddelalderen. Sosiale, økonomiske og topografiske forhold trekkes inn for å belyse spørsmålet om hva som kan ha betinget tingstedenes lokalisering over tid.

Det benyttes som nevnt en multiskala tilnærming. Dette er gjort for å fange inn de ulike nivåene ut fra ulike perspektivering og kildegrunnlag. Målet med makroanalysen er å undersøke de større enhetene, og hvilke prosesser og aktører som hadde påvirkning på tinget på høyere nivå, og i lys av kjente, større samfunnsendringer. Mellomnivået er koblet til tingsteder i sysler og fylker i Borgartingslagen. Mikronivået er basert på en nærstudie av lokaltingsteder i ni utvalgte skipreider, slik de er kjent fra senmiddelalderen. De fysiske tingstedene i bygdene er forsøkt sporet og sett i relasjon til sine administrative områder. Identifikasjonen bygger både på yngre kilder fra senmiddelalderen og fysiske strukturer

som middelalderkirker, gravminner, gravfunn og kokegropfelt, samt stedsnavn. Et mål er også å identifisere skipreidetingene og skille dem fra lokale fjerdingsting. Spørsmål om alder, og eventuelle endringer i lokaltingenes lokalisering og administrative grenser på lavere nivå, står sentralt. Ved å sammenligne utvalgte skipreider er målet å avdekke, og om mulig forklare, variasjoner og likheter i tingstedenes lokalisering og funksjoner. Denne delen av analysen tar utgangspunkt i historisk belagte gårder som tingstedene lå på. Her blir alle relevante kildekategorier som kan geografisk kartfestes vurdert mot tingsteder og landskapet rundt. Denne tilnærmingen, og metoden forbundet med den, representerer et nytt metodisk grep med sikte på å gi ny kunnskap om tingsystemet.

Hovedproblemstillingene i boken kan oppsummeres i fire punkter:

- *Hvor er tingstedene lokalisert i landskapet, og kan de kobles til ulike hierarkiske nivåer i tingsystemet og med ulike funksjoner over tid?*
- *Hvor langt tilbake i tid kan tinget spores?*
- *Er tingstedene karakterisert av kontinuitet eller endring?*
- *Hvilke aktører og samfunnsprosesser har påvirket tinget over tid?*

En vurdering av tingstedenes lokalisering er viktig og utgjør en forutsetning for videre bedømmelser av tingenes nivåer og funksjoner i et langtidsperspektiv. Tingstedenes lokalisering skal studeres i sammenheng med administrative, kulturhistoriske og sosioøkonomiske strukturer. Med dette metodiske grepet håper jeg å kunne kaste nytt lys over maktforhold, ulike lokaliseringsfaktorer og samfunnsaktører over tid.

Nye metoder innen landskapsstudier gjør det nå mulig å vinne en mer dynamisk forståelse av tingsteder. Siden 1990-årene har det vært vanlig å organisere romlig informasjon i Geografiske Informasjonssystemer (GIS). Det har blitt et viktig hjelpemiddel til å analysere og organisere arkeologiske, historiske og kartografiske data samlet. Dette har tidligere ikke vært gjort i studier av tingsteder i Norge. Jeg har selv registrert og gjennomgått alle skriftlige kilder om tingsteder i undersøkelsesområdet, der jeg også trekker veksler på resultater fra tidligere forskning. For å kunne rekonstruere og til en viss grad korrigere middelalderse administrative grenser og undersøke hvordan disse eventuelt har utviklet seg, har GIS vært et viktig hjelpemiddel. Diplomer fra senmiddelalderen

utgjør hovedkildene til identifikasjon av tingsteder, men kombinert med stedsnavn, arkeologiske og fysiske strukturer, og topografiske forhold. Jevnføring med andre land med bedre kildedekning er også viktig.

Tingstedene er fysiske manifestasjoner i landskapet som må vurderes sammen med aktørene som påvirket og bandt organisasjonen sammen i en tidssammenheng. Ved å studere forskjellige geografiske nivåer og strukturer av ulik alder samlet og komparativt, der ulike romlige og kronologiske strukturer vurderes i relasjon til hverandre, er målet å kunne danne et bilde av det forhistoriske tinglandskapet. Dette gir grunnlag for å analysere og diskutere spørsmål om funksjoner, hierarkiske nivåer, sentralitet, stabilitet og forandring i tingsystemet over tid.

1.3 Historisk riss av tingsystemet

Selv om boken legger vekt på tingsteder som samfunnsmessige møteplasser rent fysisk, er det viktig å få en oversikt over de ulike funksjonene og mulighetene som fantes for å løse ulike typer konflikter, styringsmekanismene som rådde i denne type rettsorganisasjon og hva som skjedde dersom en ikke ble enig. Det følgende risset av tinget som samfunnsinstitusjon og konfliktløser danner bakgrunn for å forstå dets fysiske strukturer på ulike nivåer.

Det fantes to konfliktløsningsmåter i vikingtid og tidlig middelalder: vold eller samhandling. Hevnen var en akseptert form for konfliktløsning, regulert slik at hevnen måtte være proporsjonal i henhold til forbrytelsen som var utført. Gulatingsloven, som gjaldt for Vest-Norge, viser at «hevnen» var en plikt og måtte gjengjeldes for selv ikke å miste rettsikkerhet og ære (G 186; Sunde 2011, 54). Hevnen gjelder gjerningsmannen og ikke blodhevnen overfor slekten – selv om dette nok kan ha foregått i praksis (Sunde 2005, 61).

En fredelig måte å forebygge konflikt på var å føre vitner, såkalte *skirskotningsvitner*. Hele bevissystemet bygget i eldre tid på slike vitner og deres klarlegging av saken (Hertzberg 1874, 233ff.; Nordby 2018). En annen måte å finne minnelige løsninger og skape konsensus på, var ved en dóm. Det var to typer: *skiladómr*, et utvalg der hver av partene oppnevnte seks menn hver til å få fram fakta og deretter gi kjennelse. Denne dómen ble

som oftest brukt i økonomiske saker og kunne holdes i den saksøktes hus eller på tingstedet i bygda (Hertzberg 1874, 178). *Sættardómr* benyttes derimot i saker som alt var rettslig avklart (vitterlig), for å fastsette bøtene og erstatningens størrelse, ofte brukt i straffesaker (Seip 1934, 6of.; Helle 2001, 96). Tinget var også en måte å løse konflikter på fredelig vis, men det ble oppfordret til å løse saker i en dóm. Dersom tinget ble innblandet ble saken offentlig, og kongen fikk rett til bøtelegging og en andel av boten. Selv om tinget primært var et rettsorgan, kunne saker av ulik art behandles: rettspleie, administrativt-rettslig, lovgivende og politiske, til kongehyllinger (Sveaas Andersen, KLN M XVIII, 350–359; Barnwell 2003, 3). Den eldste hovedregelen var nok at bare straffesaker kunne behandles på tinget (Robberstad, KLN M XIV, 133). Sivile saker som gikk til tings, var de som ikke ble avklart ved en dóm eller der saksøkte nektet å bøye seg, såkalt *ran*.

Til tinget kom dermed tre typer saker: (1) straffesaker ved forbrytelser, hvor staffen var private og offentlige bøter, såkalte *botamál*, (2) straffesaker ved forbrytelser, der straffen var (a) uløselig fredløs (*utlegdarmál*), dvs. at straffen senere kunne omgjøres, eller (b) fredløs i all tid, uavløselig fredløs (*ubotamál*), og (3) unntaksvis i sivile saker (Hertzberg 1874, 189). Det var en forskjell mellom rettslig og ikke rettslig avklarte saker. I førstnevnte saker ble skirskotningsvitner ført og dommen var utlegd eller tvangseksekusjon, dvs. saksøkeren kunne drive inn kravet og bøter (G 35). I ikke klarlagte saker måtte den saksøkte verge seg gjennom formelle prov, som regel nektingsed, i grove saker gudsdóm (Helle 2001, 102). Fredløshet ble i økende grad brukt av kongedømme og kirke for å skape ro og orden fra 1160-årene av og måtte behandles på tinget først (Helle 2001, 100 m/ref.).

De eldste landskapslovene omtaler rettergangsmåten på lokalnivå i så liten grad at det er vanskelig å vite noe sikkert om den (Halvorsen, KLN M III, 216). For å få en tingdom respektert uten et effektivt overregionalt maktapparat, var lokalsamfunnene avhengige av at alle var enige i en saksavgjørelse, hvis ikke måtte saken opp for neste tingnivå. «Enighet» innebar at færre enn en firedel av tingmennene var uenig i avgjørelsen. Dersom flere enn en firedel ikke godtok avgjørelsen, gikk saken til neste nivå, fram til høyeste nivå, som var lagtinget (G 35, 266; F X, 30). Der

avgjorde trolig flertallet. Det var altså ikke en appellordning som i dag for å overprøve en domsavgjørelse, men for å sikre dommen. Bakgrunnen er at maktforholdet, både mellom partene og mellom partene og retten, kunne hindre tingmennene i å avsi dom i en sak der f.eks. lokale eliter var part. Ble saken sendt til et høyere nivå, hadde trolig lokale eliter mindre autoritet og makt (Helle 2001, 97; Sunde 2005, 85). Det vesentlige var å få en gyldig dom som flest mulig kunne enes om. Ting på ulike nivå hadde derfor antakelig samme rettslige myndighet, bare ikke samme autoritet (Helle 2001, 97). Først etter Landsloven var kongen, med sine rådgivere, høyeste dommer.

Det har vært argumentert for at kongemakten styrket sin rolle i rettsutøvelsen fra 1160-årene og tiltakende oppover mot 1300-tallet på bekostning av bøndenes medvirkning. Det bidro til en nedtoning av lokale og regionale politiske institusjoner. Kongedømmet tok kontroll over rettergangen, ved å trekke dómen inn under tingets virksomhet og ved at tinget kom under kongelige ombudsmenns kontroll (Sveaas Andersen, KLN M XVIII, 353). Dómen i sivilrettslige saker ble et lokaloffentlig organ med fastlagte arbeidsområder i bygdene, men fortsatt oppnevnt etter behov (Imsen 1990a, 29 m/ref.). I offentlige straffeprosesser integreres dómen i tinget, oppnevnt av kongens ombudsmann, hvor de fungerte som «jury» (L IV, 18; Seip 1934, 72–83; Imsen 1990a, 29f., 197ff. m/ref.). En vet imidlertid lite om hvordan dómen fungerte i praksis på tinget. En antar at rettergangen var lik som for lagretten på lagtinget, der en dóm klarlegger saken før resten av lagretten og tingmennene samtykker med våpentak eller lovtak, dvs. løfter våpnene eller gir samtykke ved former for akklamasjon (G 266, 279, 292; Seip 1934, 60–63; Sunde 2014, 147 n. 50 m/ref.).

Det har vært argumentert for at lokalt selvstyre ble revitalisert etter 1350. Lagrettemenn i ulike dómer og på lokalting utgjorde da bygdens viktigste fellesorgan (Imsen 1990a, 198–201). Utviklingen i senmiddelalderen med kongefellesskap og union ledet likevel til økt avstand mellom bøndene og kongen, og der unionsmonarkiets regionale representanter, slik som fogder, gjorde seg gjeldende i bygdene (Imsen 1990a, 194). Selv om det formelt ikke var endringer i kongens status som øverste rettsinstans, overtok riksrådet den høyeste domsfunksjonen alt fra 1300-tallet av. I 1480-årene fikk dette en fastere organisasjon, riksrådsdomstol,

senere kalt «overlagting», der det annethvert år skulle holdes slike rettinger i Oslo for det sønnafjelske, dvs. Østlandet og deler av Sørlandet, og Bergen for det nordafjelske, dvs. landet nord for Dovre og vest for Langfjella med skattlandene vest i havet (Imsen 1981b, 271). Statens myndighet skal igjen ha økt fra slutten av 1500-tallet på bekostning av bøndenes deltakelse (f.eks. Seip 1934, 60, 117ff.; Holmsen 1937, 80; Lunden 1978, 132f.), som utkrystalliserer seg med opprettelsen av sorenskriverembetet i 1591 (NRR III, 201; Imsen 1981a, 58). Til tross for at bøndene gradvis mistet sin lovgivningsfunksjon og makt til kongelige ombudsmenn, skilte tinget seg likevel fra tilsvarende dømmende organ på kontinentet når det gjaldt selvstendighet og velfungerenhet, på landsdelsnivå fram til 1274 og på bygdenivå fram til minst 1591 (Sunde 2005, 82). Et spørsmål er da hvordan disse ulike rettsaspektene bidro til stabilitet eller endring i tingenes fysiske utforming og lokalisering.

1.4 Bokens struktur

Boken er delt i ti kapitler. I det neste kapitlet drøfter jeg den forskningshistoriske bakgrunnen til tingsystemet og hvordan selve tingstedene, alder og rettskretsene har blitt vurdert. I kapittel 3 blir bokens teoretiske rammeverk redegjort for, med særlig vekt på perspektiver på hvordan steder og regioner oppstår, vedlikeholdes og endres. I kapittel 4 gjør jeg rede for mine metodiske tilnærminger. Kapittel 5 er en analyse på makronivå av tingsystemets oppbygning. Her drøftes Vikens vekslende administrative inndeling med tingsteder på høyere og mellomnivå. Jeg undersøker her tingstedenes kontekst med hensyn til lokalisering, topografi og administrativ tilknytning. Jeg diskuterer også verdslige og kirkelige inndelinger på ulike nivå og funksjoner og hvordan disse griper inn i hverandre.

I kapittel 6 undersøker jeg administrative inndelinger på lavere nivå. Jeg gransker hvordan rettskretsene og tingstedene utviklet seg fra felles samvirkesteder og regioner til kongelige regulerte ting- og administrative områder. I kapittel 7 analyserer jeg tingstedene i landskapet gjennom en mikroanalyse av ni utvalgte skipreider. Formålet er å avdekke eventuelle regionale og lokale variasjoner og utviklingen over tid. I kapittel 8 går jeg nærmere inn på tingstedenes lokalisering i landskapet, og diskuterer

hvorvidt hierarkiske nivåer og funksjoner kan spores i materialet. I kapittel 9 står tingets alder og utvikling sentralt, og dermed spørsmålet om kontinuitet eller endring, koblet til stedsnavn og arkeologiske strukturer som kokegropfelt, bygdeborger og kirkesteder. Her drøftes «tingstedenes arkeologi», også knyttet til mine egne registreringer og utgravninger. I siste kapittel ser jeg resultatene i lys av samfunnsprosesser og utviklingen av tinget i et videre perspektiv, der jeg tar stilling til de ulike problemstillingene og metodiske og teoretiske tilnærmingene som jeg har lagt til grunn for undersøkelsen.